

Володимир ВАЙНГОРТ:

Сподіваюся, що небезпека загибелі великої полтавської культури не реалізується

При цьому в єднанні міського середовища та міського товариства кожна з полтавських пам'яток має власний індивідуальний зв'язок з однією чи кількома особистими долями містян. І навіть цілих поколінь. Для цього досить зазирнути навіть у сімейні альбоми

Почнемо начебто з найофіційнішого монумента – скульптури Петра I, встановленої перед музеєм Історії Полтавської битви. Створено її естонським скульптором Адамсоном у 1915 році на замовлення і (що дуже важливо!) на гроші, зібрані випускниками Полтавського кадетського корпусу, де ця скульптура й стояла до 1919 року в парадному вестибюлі. І хоч влада в місті змінювалася тоді, як у калейдоскопі, та монархію, як відомо, не любили ні прихильники Центральної Ради, ні більшовики. А відтак того ж року Петро опинився в дальньому закутку двору Краєзнавчого музею – під парканом над канавою, що захищала територію від зсуву ґрунту. Там занедбана скульптура і стовбичила до осені 1941 року, коли всі експонати музею почали готувати до відправки в евакуацію.

Готували й Петра, але чи через велику вагу, чи великий розмір скульптуру так і не вивезли. Уже в перші дні окупації міста хтось подумався зіштовхнути скульптуру в канаву і... засипати осіннім листям. Достеменно невідомо, хто саме це зробив (імовірно, не обійшлося і без місцевого двірника), однак навряд рухала тоді цими людьми лише «імперська свідомість». Вони рятували не постать імператора, а гідність полтавців. Цілком можливо, хтось із них був у тій групі, яка двічі гасила підпалену спеціальною командою німецьких «факельників» будівлю музею. Їх упіймали під час третього підпалу і... самих кинули у вогонь! Є моторошний документальний фотознімок: обгорілі тіла вже лежать на газоні біля стін згорілого музею.

Щодо подальшої історії скульптури, то вона детективно-комічна й описана в книзі Лева Вайнгорта «Записки провінційного архітектора».

Невже цього разу колишнього царя знову «скинуть» чи, можливо, і знищать? Образивши, тим самим, до речі, пам'ять про скульптуру Адамсона і самого архітектора, яку дбайливо бережуть в Естонії: у спеціальному будинку-музеї представлені й фото полтавського пам'ятника. Навряд чи в естонському культурному середовищі зрадіють, якщо змушені будуть до фотографії скульптури Петра I додати слова «не збереглася».

Наступна пам'ятка, пов'язана з Петром I, увічнила місце відпочинку царя після битви. Його історія для мене має сімейний характер. 1938 року (коли батька призначили головним архітектором Полтави) пам'ятник цей у розібраному стані містився на складі міськкомунгоспу в очікуванні від-

правки листами та чавуном скульптурної верхньої частини на металобрухт. Дізнавшись про це майже випадково, молодий головний архітектор (за його словами) дуже засмутився, оскільки пам'яток своє пацанське захоплення мечем, щитом і шоломом, що вінчали пам'ятник.

Нагадаю: батькові тоді було 23 роки (після закінчення Полтавського автодорожнього технікуму та Харківського архітектурного інституту). Пізніше він зізнавався, що будь старшим, навряд чи вплютався б у цю аферу. Насправді разом з начальником міськкомунгоспу та його робітниками вони здали запланований тоннаж металобрухту іншим залізничникам, що трапилося під руку. А пам'ятник частинами вивезли і збрали на колишньому місці біля Спаської церкви, втрапивши тільки мідну дошку з описом історії відпочинку Петра. Лев однією зі сторін пам'ятника був першим використанням у Росії гальванопластики у скульптурі. «Мене через цього лева, – розповідав тато, – і взяли на слабо друзі з Трегубовської вулиці». «Що, – казали вони, – слабо врятувати лева?». Хоча, звісно, молодий архітектор і сам розумів художню цінність пам'ятника. То невже сьогодні хтось думає, що випускник ХАІ, хлопець із дуже бідної єврейської родини (батька не було, а мати – робітниця ткацької фабрики) рятував пам'ятник із імперських міркувань? До речі, і церкву, що стоїть поруч, він рятував теж.

Третій пам'ятник, про який можна говорити нескінченно, – велична колона Слави з золотим орлом нагорі. Я думаю, що немає в Полтаві сім'ї, де не було б фотографії п'яти-шестиричного хлопчика верхи на гарматі біля основи пам'ятника, а потім фотографії того самого хлопця-школяра біля символічного знака переможної зброї на майданчику пам'ятника. І вже точно немає нікого в місті, хто б не призначав зустрічі біля цього пам'ятника: дівчатам і хлопцям, друзям і колегам. А пам'ятник загалом не лише символ міста, а й європейське художнє надбання, створене відомим французьким архітектором Тома де Томоном. Полтавська колона поряд із растральними колонами та будівлею біржі в Петербурзі входять до європейської культурної спадщини і до «імперських амбіцій» мають дуже віддалене відношення.

Можна й надалі розглядати кожну окрему пам'ятку Полтави. Але тут я хочу перейти до пам'яток культури та архітектури в Естонії, де я багато років був головою ради республіканського об'єднання «Естонський реставратор». В Естонії чимало пам'ятників, присвячених неабияким «імперіям». Так, у центрі Тарту, наприклад, стоїть чудово доглянута і відреставрована пам'ятка російському фельдмаршалу Барклаю де Толлі. А на півдні Естонії дбайливо зберігається мавзолей, де

його поховано. Не меншим «імперцем» був шеф жандармів Бенкендорф. А нещодавно завершено реставрацію його замку біля Таллінна. Там є музей і концертний зал. Екскурсантам розповідають про неодноразове відвідування замку Миколою II. І нікому на думку не спадає в якості підтримки України знищувати ці та багато інших пам'яток «часів Очакова та підкорення Криму». Мало того, нині в республіці формений бум реставрації палаців найвищих сановників Російської імперії, де відкриваються музеї, театри ставлять вистави.

На щастя, нікому не спадає на думку бажання здобути славу Герострата. До національного культурного надбання в Естонії ставляться по-європейськи дбайливо.

Повертаючись до рідних полтавських пенатів, зауважу, що Полтава як літературне гніздо, звідки «вилетіли» творець української літературної мови Котляревський, звідки Гнідич, Наріжний та великий Гоголь, не утворилося б без архітектурної полтавської симфонії. До речі, деяким гарячим головам непогано було б прочитати оду Котляревського, написану українською мовою та присвячену ініціатору створення центру Полтави як міста-пам'ятника князю Куракіну. Можна, звичайно, сказати, що це був жест підлабузництва. Але не того масштабу був Іван Петрович Котляревський. Тож з «любовими оцінками» у художній світ Полтави лізти не варто. Відтак сподіваюся, що й небезпека загибелі великої полтавської культури не реалізується.

Володимир ВАЙНГОРТ,
доктор економічних наук, колишній заступник
міністра будівництва та віце-канцлер
Мінекономіки Естонської республіки,
корінний полтавець

■ Тим часом Верховна Рада ухвалила законопроект про засудження та заборону російської імперської політики та деколонізацію топонімії.

Закон засуджує російську імперську політику в Україні, визначає правові основи заборони пропаганди її символіки та встановлює порядок ліквідації символів російської імперської політики. У законопроекті йдеться про те, що місцеві ради, військові адміністрації будуть повинні протягом шести місяців здійснити демонтаж символіки і всі перейменування на відповідних територіях. Далі діятиме антисаботажний механізм, як у законі про декомунізацію, – три місяці дається на виконання цих дій головам громад, потім три місяці – головам ОДА. Тепер закон має підписати президент. Тож і зі згаданими пам'ятниками ситуація залишається невизначеною.

Залишився підпис президента.

У Полтаві не припиняються дискусії з приводу пам'ятників, які тривалий час були своєрідною візиткою міста, адже символізували найвідомішу подію в його історії – Полтавську битву. Звісно, нині її причини, а головне – наслідки трактуються вже зовсім по-іншому, ніж це було в російській імперії та за часів СРСР. У Полтаві навіть з'явився пам'ятник гетьману Івану Мазепі, якого три сотні років піддавала анафемі не лише РПЦ, але і її «філіал» в Україні.

Але, що роботи з пам'ятниками, які патріотична спільнота вважає «маркерами» колоніального минулого країни і яких, мовляв, треба нарешті позбутися? Нема такого дня, аби віртуальні списки не ламалися на цю тему й у соцмережах. І, як показує практика, дискусія вже давно вийшла за межі самої Полтави. Цими днями відгукнувся на неї і Володимир Вайнгорт – син знаменитого полтавського архітектора Лева Вайнгорта, який теж є архітектором. Він живе нині в Естонії, тому має змогу не лише подивитися на справу «збоку», але й порівняти підходи до таких речей у нас і в Естонії.

Володимир Львович надав «Полтавському віснику» публікацію зі своїми спогадами та власною точкою зору на цю тему, яку ми й публікуємо за текстом оригіналу – без жодних змін і скорочень.

Пам'ятники та людські долі

Полтава і полтавці, які живуть у цьому прекрасному місті, є особливим світом серед безмежних степів Лівобережної України. Говорячи науковою мовою, індивідуальна та колективна ідентичність кожного жителя нашого краю базуються на величезній культурній спадщині, яка ніде більше в такій кількості та такій художній цінності не зібрана на порівняно невеликій території пам'ятками архітектури та пам'ятками-монументами, що об'єднують душу міста і душі полтавців, які виростили в цьому оточенні. При цьому ідеологічні чинники, що колись зумовили появу цієї архітектурної симфонії, не суттєві. Краса та досконалість форми, створені геніальними архітекторами, скульпторами та художниками XIX століття, а не смислова утилітарність утворили особливий полтавський світ, зруйнований під час Другої світової війни та знову відтворений працею полтавців у 1950–60-ті роки.